

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY V BRNĚ

PŘEHLED VÝZKUMŮ

54-2

BRNO 2013

PŘEHLED VÝZKUMŮ

Recenzovaný časopis
Peer-reviewed journal

Ročník 54

Vě umě 3

Číslo 2

Issue 2

Předseda redakční rady
Head of editorial board

Pavel Kouřil

Redakční rada
Editorial board

Herwig Friesinger, Václav Furmánek, Janusz K. Kozłowski,
Alexander Ruttkay, Jiří A. Svoboda, Jaroslav Tejral, Ladislav Veliačik

Odpovědný redaktor
Editor in chief

Petr Škrdla

Výkonná redakce
Assistant Editors

Jiří Juchelka, Soňa Klanicová, Šárka Krupičková, Olga Lečbychová,
Ladislav Nejman, Rudolf Procházka, Stanislav Stuchlík, Lubomír Šebela

Technická redakce, sazba
Executive Editor, Typography

Alice Del Maschio

Software
Software

Adobe InDesign CS5

Fotografie na obálce
Cover Photography

Kovový závěsek ve tvaru zvířete (viz obr. 5 na str. 136)
Metallic animal figurine pendant (see Fig. 5 on page 136)

Adresa redakce
Address

Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
Královopolská 147
612 00 Brno
IČ: 68081758
E-mail: pv@arub.cz
Internet: <http://www.arub.cz/prehled-vyzkumu.html>

Tisk
Print

Azu design s.r.o.
Bayerova 805/40
602 00 Brno

ISSN 1211-7250

MK ČR E 18648

Vychází dvakrát ročně

Vydáno v Brně roku 2013

Náklad 400 ks

Časopis je uveden na Seznamu recenzovaných neimpaktovaných periodik vydávaných v ČR.

Copyright ©2013 Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i. and the authors.

PŘEDBĚŽNÉ VÝSLEDKY ZÁCHRANNÉHO VÝZKUMU SZ ÚSEKU OPEVNĚNÍ AKROPOLE RANĚ STŘEDOVĚKÉHO MOCENSKÉHO CENTRA MIKULČICE-VALY

PRELIMINARY RESULTS OF THE RESCUE EXCAVATION IN THE NW ACROPOLIS FORTIFICATION SECTION OF THE MIKULČICE-VALY EARLY MEDIEVAL POWER CENTER

MARIAN MAZUCH

Abstract

The author presents the preliminary results of the excavation of the Mikulčice acropolis fortification near Church II. Any rampart is the largest such structure built by the Mojmir dynasty. The importance of this particular fortification lies in the fact that it is the rampart of the main area of one of the top Great Moravian centers of power that protected, among other things, a number of religious buildings and a district with the only properly documented stone palace of a Great Moravian ruler: Great Moravian rampart is composed of a stone face wall, clay-wood core strengthened by grates and a stone substructure ringed by stake palisades, in front of, and in some places partially under, the face wall. The substructure's role was most likely to bear the face wall's weight and to strengthen the artificial slope under it against water erosion by the nearby river. The conclusion poses the main issues and unknowns that remain to be discovered and answered about the Mikulčice fortification.

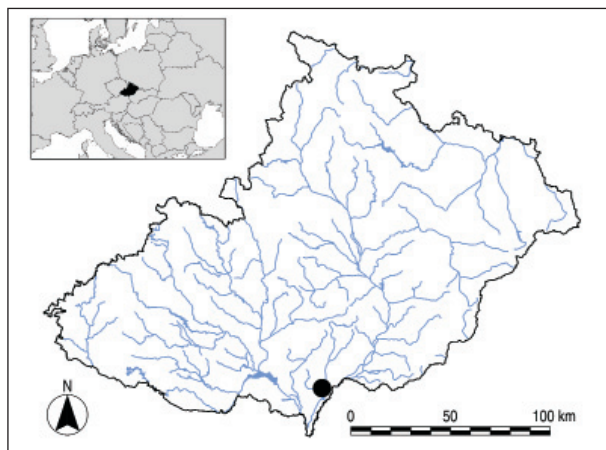
Keywords

Early Middle Ages, Great Moravia, Mikulčice, fortification, wooden structures, defensive wall, rampart

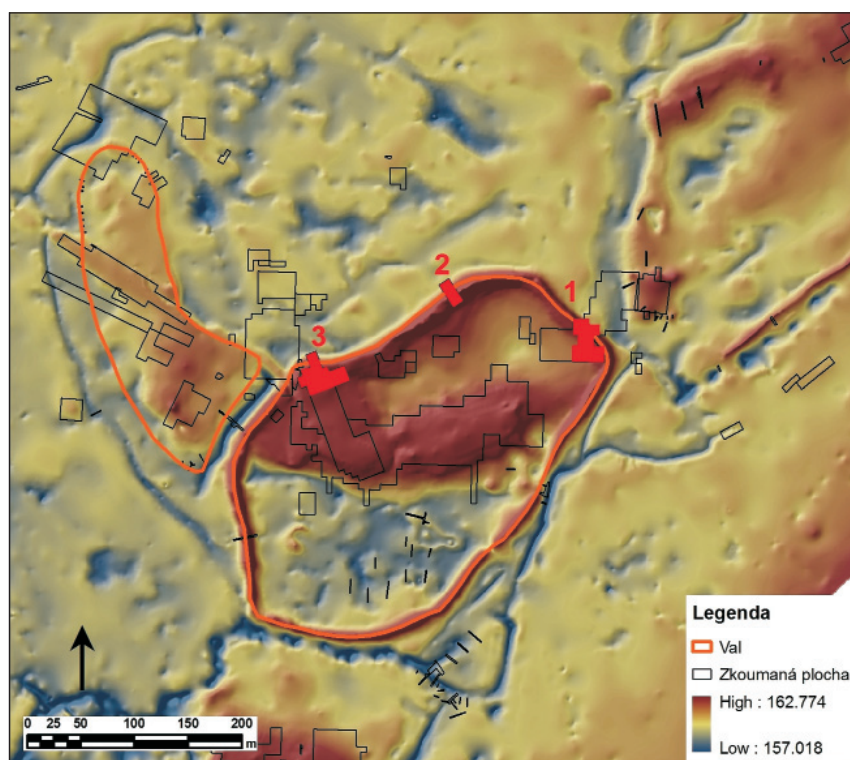
Úvod do problematiky

Fortifikace mikulčického hradiště byla zkoumána naposled na přelomu 70. a 80. let – v rámci ploch K 1977-84, č. 52 a Z 1977-81, č. 51 v úseku SV brány hlavního hradu (k výzkumu hradby Kavánová 2003 s lit., ke kritice tohoto výzkumu a jeho interpretaci Mazuch 2012a).¹ V případě nového výzkumu opevnění v bezprostřední blízkosti II. kostela, plochy R 2012-I, II (č. 91 a 96), jehož se bude týkat předkládaná předběžná zpráva, se tedy jednalo o první výzkum hradby hlavního areálu mikulčické raněstředověké aglomerace, tzv. akropole, po více než 30 letech. Vedle zmiňovaného výzkumu SV brány s částí hradby (obr. 1.1) bylo opevnění akropole zkoumáno předtím pouze dvakrát (k výzkumům mikulčické fortifikace souhrnně nejlépe Procházka 2009 s lit.). Nejprve hned v prvních sezonách mikulčického výzkumu, a to v souvislosti s odkrýváním pohřebiště okolo II. kostela, tedy ve čtv. C1, C0, D1, D0, E2, F2 až F0, částečně též v sondách a0 a A0, severovýchodně až severozápadně od stavby (obr. 1.3, viz dále), a podruhé v roce 1963-64 v S úseku hradby akropole (obr. 1.2) – výzkum dosud není archeologicky vyhodnocen (sonda R 1963-64, č. 18, obecně viz Poláček, Marek 2005, 40-49; Procházka 2009, 161-164).

Výzkum hradby R 2012-I a II byl součástí rozsáhlé archeologické terénní kampaně v sezoně 2012 (největší od roku 1989), která proběhla v důsledku značných stavebních zásahů do autentického terénu hradiště, souvisejících s proměnou exteriéru budov i vlastního areálu národní kulturní památky Slovanské hradiště v Mikulčicích (provozované Masarykovým muzeem Hodonín), nominované na seznam světového kulturního a přírodní-

Poloha studovaného mikroregionu na mapě Evropy.
Location of the study area on a map of Europe.

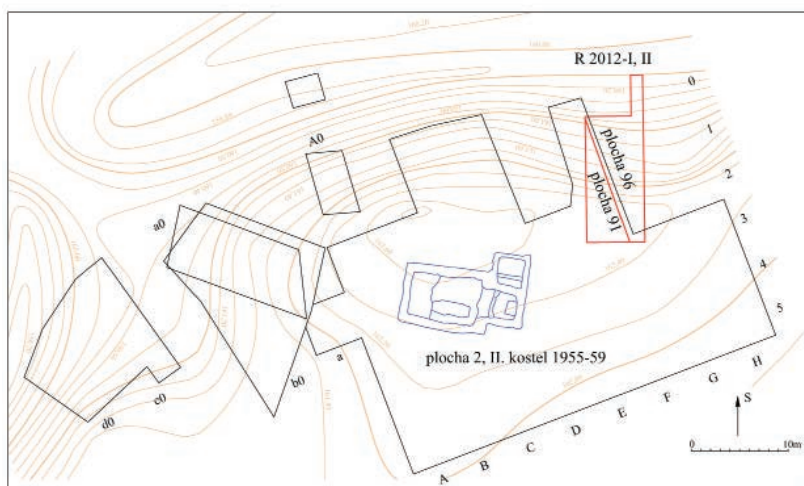

Obr. 1. Mikulčice – Val. Dosavadní výzkumy fortifikace mikulčické akropole: 1 – SV úsek - prostor SV brány, plocha Z 1979-81; 2 – S úsek, plocha R 1963-64; 3 – SZ úsek, plocha II. kostel 1955-59 a R 2012 I, II. **Fig. 1.** Mikulčice – Val. Up to date research of the Mikulčice acropolis fortification: 1 – NE section - NE gate, area Z 1979-81; 2 – N section, area R 1963-64; 3 – NW section, church II. area 1955-59 and R 2012 I, II.

ho dědictví UNESCO. Do ohroženého prostoru, ve kterém proběhl výzkum hradby, umístil projekt přestavby budovy expozice nad II. kostelem zcela nepochopitelně a v rozporu s názorem památkové péče i mikulčického pracoviště Archeologického ústavu AV ČR Brno podzemní svod dešťové vody. Aby úzkým, ale hlubokým výkopem nebyla nesmyslně zničena část nezkoumané fortifikace přední kulturní památky naší republiky, byl ohrožený prostor zkoumán plošně. Jinak by nešlo tento stavební zásah v podstatě nijak adekvátně dokumentovat ani se ve výkopu orientovat v předpokládané složité stratigrafické situaci (což se ostatně později potvrdilo). Výzkum trval od poloviny dubna do konce září 2012 s četnými přestávkami z důvodu jarních a letních dešťů.

Prostor ohrožený stavebním záměrem částečně překrýval čtverce F2, F1 a patrně i F0, které byly zkoumané již v roce 1959 při výzkumu okolí II. kostela. Pro-

tichůdné informace ve všech dostupných pramenech o rozsahu tohoto výzkumu a pouze částečné prozkoumanosti zmiňovaných čtverců dávaly tušit, že nový výzkum v tomto místě bude i vzhledem k této skutečnosti poněkud komplikovaný. Z důvodů nejasností ohledně úrovně, v níž byl výzkum v roce 1959 ukončen (v důsledku čeho se tak stalo, nebylo zjištěno), byla nejdříve prozkoumána právě část plochy, která překrývala nedokončený výzkum z roku 1959 – plocha R 2012-I, č. 91 (dále jen plocha 91). Zabírala téměř přesně JZ polovinu celé vyměřené obdélné plochy, rozdělené úhlopříčně (obr. 2; čtvercová síť výzkumu kostela č. 2 s pohřebištěm a přílehlou fortifikací má velmi zvláštní, ve všech ohledech nevýhodnou orientaci – důvody tohoto položení měřicí sítě se nepodařilo objasnit; všechny realizované průkopy skrz val z let 1955-59 tak řežou hradbu šikmo, nikoli tedy kolmo na její průběh). Zároveň tato část sloužila k ověření situace hradby v daném prostoru a k nalezení

Obr. 2. Lokalizace výzkumu R 2012 I, II – sondy 91 a 96; prodloužení podél východního profilu provedeno strojem na konci výzkumu. **Fig. 2.** Location of the R 2012 I, II excavation – probes 91 and 96; extension along the southern profile dug by a machine before the conclusion of the excavation.

nejlepšího postupu výzkumu druhé, již intaktní části zvolené plochy – R 2012-II, č. 96, zkoumané až po celkovém prokopání plochy 91 až na podloží a jejím zdokumentování. **Předběžné výsledky výzkumu** budou, vzhledem k zatímní absenci celkového podrobného vyhodnocení a zpracování fotogrammetrické dokumentace, představive především na příkladě prvně jmenované plochy 91.²

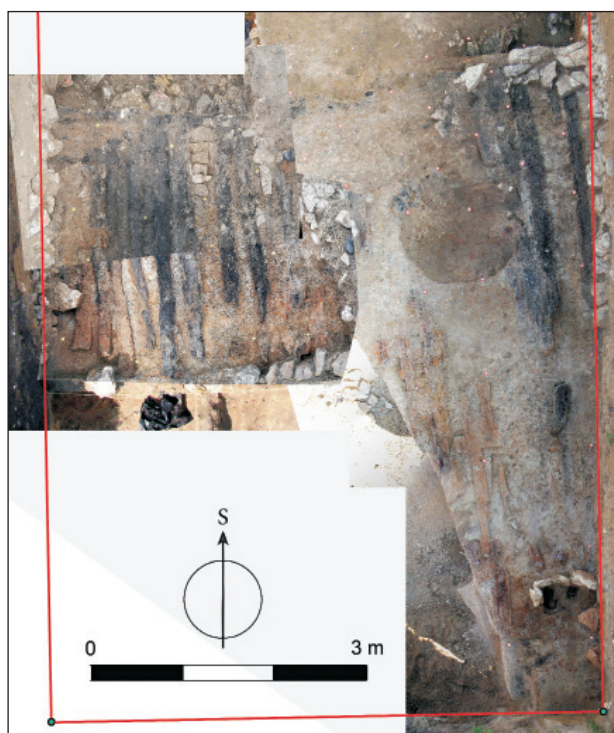
Celý výzkum hradby byl z výše uvedených důvodů koncipován jako záchranný, se všemi negativy vyplývajícími z tohoto faktu. Ať už se jednalo o značný časový tlak, či vynucené použití nezkušených brigádníků kvůli absenci mikulčických archeologických techniků, nasazených na souběžný revizní výzkum kostelů č. IV a V. To vyniklo tím více v souvislosti s velmi komplikovanou stratigrafickou situací s rychle se měnícím sledem kontextů a četnými novověkými zásahy či recentními výkopy předešlého archeologického výzkumu z 50. let (k tomu viz dále) na značné části zkoumané plochy, což velmi ztěžovalo čtení terénu a také přidělování movitých nálezů k patřičným kontextům. Prostor výzkumu hradby ohrožený stavební činností byl záměrně orientován kolmo na průběh valu v daném místě (z důvodu získání kolmého nezkrasleného řezu fortifikací - delší osa tedy nekoresponduje se světovými stranami, má mírnou odchylku od S-J směru, viz obr. 2). Původní rozměry sondy byly stanoveny na 15,5 x 5 m. Brzy po zahájení výzkumu byla ovšem plocha rozšířena na 6 metrů, o metr k východu, neboť došlo ke zjištění, že původní zaměření starého výzkumu je posunuto asi o půl metru východněji, než je reálný stav, a že vnitřní, dřevo-jílová část hradby je v prostoru sondy 91 odtěžena starým výzkumem, tudíž by v intaktní části (výzkum 96) byla možnost zachycení případných dřevěných komponent a revize nálezové situace v jádru hradby prakticky nulová. V konečné fázi nebyla původně vyměřená plocha zkoumána v celém rozsahu, ale pouze zhruba po 13. metr (měřeno vždy od J okraje sondy v týlu hradby směrem k patě valu). Výzkum sondy 91 byl ukončen před vnější linií destrukce spodní kamenné konstrukce (k termínu viz níže) na úpatí svahu, neboť dále byla plocha opět odtěžena až k podloží předešlým výzkumem (ukázalo se, že výzkum z 50. let byl v pásu "F" staré mikulčické lokální čtvercové sítě ukončen vždy po dosažení jakékoliv souvislejší kamenné destrukce; tam, kde se nevyskytovala, bylo odtěžení terénu markantnější). V sondě 96 byla zvolená plocha prozkoumána v celé šíři až na podloží pouze za 11. metr plochy, tedy za řadu předsunutých kúlů před spodní kamennou konstrukcí, částečně pak až po 13. metr (opět měřeno od jihu). Dále, především z časových důvodů a kvůli nastupující spodní vodě, byla strojem vyhloubena alespoň sonda k severu podél východního profilu až po 17. m (obr. 2) z důvodu snahy o zachycení předpokládaného průběhu zaniklého říčního koryta, jež by v tomto prostoru mělo obklopotvat vyvýšenou akropoli. Pro nastupující spodní vodu však nebylo možné provést relevantní výzkum, byly ovšem získány četné vzorky pro přírodovědné analýzy a byla odkryta naplavená dřeva, v některých případech se stopami opracování (datace možná pouze pomocí C14).

Takto odkrytá situace, přes problémy se zaplavováním, nicméně skutečně ukazovala na blízkost historického břehu předpokládaného koryta řeky.

Sonda 91 zabírala část v 50. letech zkoumaných čtverců F0 až F2. Ukázalo se, že tehdejší výzkum byl ukončen v úrovni dosažení kamenné destrukce, která se v různých hloubkách, podle konfigurace a sklonu terénu valu, rozprostírala na většině plochy. Pouze v jižní části zkoumaného prostoru, tedy ve vlastním dřevo-jílovém jádru hradby³ za čelní kamennou zdí, byla kamenná destrukce při výzkumu odebrána spolu s vrstvou spáleného dřevěného základového roštu (podle charakteru ponechané nedokopané úrovně v tomto prostoru a porovnání výzkumu v intaktní východní části plochy – v sondě 96, kde se dřeva vyskytují, viz obr. 3 - vlevo dole chybějící fotodokumentace ukazuje místo odebrání dřev starším výzkumem, vpravo je pak patrná přítomnost těchto dřev v ploše 96). Na svahu hradby, těsně nad kamennou destrukcí, byl u Z profilu ponechán blok překrytý asfaltovou lepenkou, v němž byly in situ uchovány dvě jílové pece (viz obr. 4 - detail pece kontext 2, obr. 10 v Z profilu). Podle dalších indicií tyto pece spadají do problematiky novověkého osídlení lokality, jsou ovšem typickým fenoménem prostoru fortifikace mikulčického hradiště (viz Mazuch 2012b). Jejich přítomnost ostatně do značné míry vysvětluje enormní druhotné narušení kamenných struktur v destruované velkomoravské hradbě, které je dokladem využívání lokality pro těžbu v tomto regionu jinak vždy velmi vzácného a žádaného kamení (viz dále).

V počátku odkryvu sondy 91 bylo, při absenci dokumentace stavu terénu po ukončení starého výzkumu z 50. let, v některých případech velmi obtížné rozpoznat původní historický terén od závozu archeologické sondy. Místy totiž docházelo k zavezení určitého úseku materiálem stejné barvy i konzistence, která byla předtím součástí autentického raněstředověkého souvrství. Ukázalo se mimo jiné, že dokonce i zahluobený objekt (kontext 20), situovaný u J hrany výzkumu, byl v roce 1959 prokopán pouze z poloviny jak ve vertikální, tak i v horizontální rovině. Bez dokumentování a úplného prozkoumání byl následně zavezen. Ve všech vrstvách závozu se navíc bohužel nacházelo velmi značné množství archeologického materiálu, především kostí a střepů.

Průkop valem v bezprostřední blízkosti II. kostela ukázal poněkud jinou nálezovou situaci oproti dosud zjištěným informacím. Všechny nové dokumentované řezy destruovanou hradbou (byly realizovány tři celkové řezy, na Z a V hraně výzkumu a také řez mezi oběma částmi výzkumu - mezi sondami 91 a 96, tedy po úhlopříčce zkoumané plochy – viz obr. 2) v podstatě vykazují podobný výsledek, jaký byl dokumentován při výzkumu hradby v ploše navazující na odkryv II. kostela z let 1955-59 (původní publikované závěry viz Poulík 1957, 250-253, výklad situace viz Procházka 2009, 167-168), který byl ovšem poněkud jinak interpretován. Vedle klasické podoby slovanské hradby s čelní kamennou zdí a dřevo-

Obr. 3. Celkový pohled na všechna odkrytá dřeva základového roštu hradby v sondách 91 a 96 (červeně vyznačena hrana výzkumu). Nahoře v severní části jsou patrná podélná dřeva přímo pod lícem hradby, v JZ části v sondě 91 byla dřeva v jádru hradby odebrána výzkumem z roku 1959. Na obou profilech lze dobře odečíst šířku čelní zdi u základu. Vpravo dole se nachází dvě kameny obložené kůlové jámy po sloupech držících patrně tří stupňovitě upraveného jádra fortifikace, neboť dřeva prochází kolem jam dál dovnitř hradiště.

Fig. 3. Overview of all uncovered wood of the base grate in areas 91 and 96 (red lines show excavation area edges). At the top, in the northern part, you can see the planks lined up under the face wall, in the SW part, in probe 91, the planks from the rampart core were removed by the 1959 excavation. Both cross-sections clearly show the width of the face wall base. On the lower-right, you can see two stone-lined stake holes left by the columns/stakes that held the stepped back of the rampart, judging from the fact that more wood from the grates can be found further into the acropolis, past the holes.

hlinitou, v případě Mikulčic dřevo-jílovou konstrukcí v podobě dřevěných roštů kladených do více vrstev, bylo v úseku hradby při II. kostele též odkryto i mohutné seskupení kamenů pod čelní kamennou zdí na úpatí svahu, před níž z vnější strany bylo zaraženo množství kůlů tvořících až tři řady, které více méně souběžně kopírovaly průběh hradby (podobně jako v novém, zde představeném výzkumu, viz podrobněji dále). Tato konstrukce ovšem byla interpretována jako starší, předvelkomoravská fáze hradby (Poulik 1957, 250-253, znovu 289, obr. 46.1, 2; obr. 47; podobně Kavánová 2003, 216 a dále; k tomu naopak

Obr. 4. Detail novověké jílové pece, založené na povrchu destrukce čelní kamenné zdi (v Z profilu sondy 91).

Fig. 4. Detail of a Modern clay furnace, built on top of the destroyed remains of the face wall (W profile of probe 91).

srov. Procházka viz výše - v souladu s mou interpretací v závěru tohoto příspěvku). Vzhledem ke způsobu výzkumu, metodám snižování terénu po mechanických hrubých vrstvách, nasazení množství brigádníků, dokumentaci pouze jedné či dvou snižovaných úrovní (při značné mocnosti navážek a přirozených souvrství) a posléze pouze profilu bez průběžného rozlišování kontextů (často bez nivelačního ukotvení), lze jen stěží chápat původní předložené obecné, přesto jednoznačně vyřčené interpretace za platné. Popis nálezových situací v dokumentaci výzkumu hradby z 50. let mimo jiné ukazuje, že z počátku bylo jádro hradby se zbytky dřev roštové konstrukce s kamennou destrukcí snižováno jako komorová hradba, přímo v průběhu výzkumu byla nálezová situace této hypotéze připodobňována a dále zkoumána již jako "pevně interpretovaná".

Podobně mohutné seskupení kamenů jako v případě tohoto prvního mikulčického výzkumu fortifikace bylo zachyceno i v novém výzkumu ploch 91 a 96. S ohledem na námi použité aplikované metody kontextuální archeologie (specificky přizpůsobené podmínkám mikulčické lokality a raně středověkých kontextů s pozvolnými přechody mezi nimi jak v barvě, tak v konzistenci, a užívané od roku 2005 - viz Mazuch 2005) a podle tímto způsobem odkryté stratigrafické sekvence s přísným oddělováním movitých nálezů a detailních pozorování nálezové situace lze předložit hypotézu o jednorázovém záměrném vybudování takto vyhlížející hradby (se všemi prvky, včetně spodní kamenné konstrukce i předsunutých řad kůlů), a to ve velkomoravském období.

Než přistoupím k popisu odkryté situace a k předběžné interpretaci podoby celého odkrytého úseku opevnění, včetně postižení postdepozicičních procesů, které měly v tomto případě zásadní vliv na dochovaný stav destru-

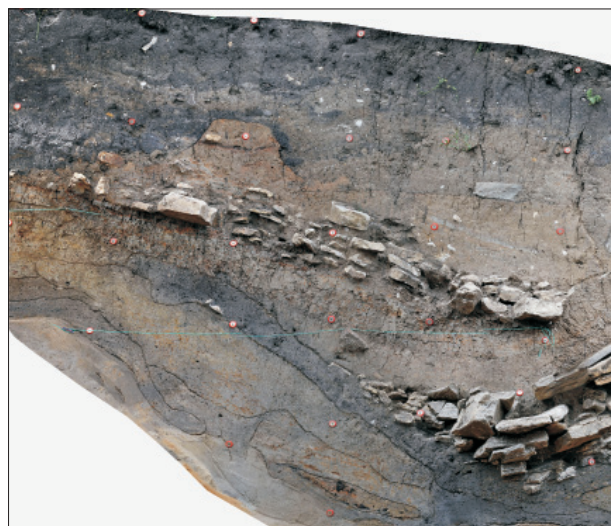
ované hradby, je třeba ještě vzpomenout v krátkosti interpretaci podoby a vývoje hradby odkryté v sousedství SV brány a publikované B. Kavánovou (nejpodrobněji Kavánová 2003). Také v tomto úseku byla zachycena spodní kamenná "zídka", ovšem mnohem menších rozměrů co do šířky (zde pouze asi 0,5 m, oproti 4–5 m v případě nového popisovaného výzkumu v SZ úseku hradby)⁴ i výšky (45 cm ve výzkumu okolí SV brány, kdežto místy přes 60 cm v novém výzkumu SZ úseku, zde však je patrna druhotná těžba kamene, tudíž výška mohla být o něco málo větší). Stejně tak byly odkryty tři řady kúlů na vnější straně fortifikace (pouze v šířce mostu vedoucího skrz SV bránu jsou tři řady redukovány na jednu). Tato zídka je navíc v bočním průřezu předsunuta o více než metr a půl od vlastní čelní kamenné zdi (pokud ovšem lze reálně rozlišit její skutečnou původní polohu, viz pozn. pod čarou 4). V novém výzkumu R 2012 v SZ úseku však v obou sondách spodní kamenná konstrukce zasahuje pod čelní kamennou zeď; mezi bází čelní kamenné zdi a horní hranou spodní konstrukce leží skoro půlmetrová vrstva téměř čistého jílu a tenkých humóznějších vrstviček, plných archeologického materiálu, nejspíše druhotně přemístěného odpadu (viz dále), tedy stejných kontextů, ze kterých je zbudována dřevo-jílové jádro hradby, o níž se opírá vlastní čelní kamenná zeď. Spodní kamenná konstrukce (v případě fortifikace u SV brány je použit termín „zídka“) spolu s řadami kúlů byla B. Kavánovou interpretována jako taktický obranný prvek, zároveň byly autorkou vzneseny domněnky o jejím větším stáří, tedy o zcela jiné chronologické fázi, než ve které byla postavena vlastní hradba. Podle kritického pohledu na výzkum opevnění u SV brány a po novém výzkumu fortifikace u II. kostela se jak s funkční interpretací, tak s chronologickou následností spodní konstrukce a vlastní hradby mikulčického hradiště neztotožňují. Další kritika závěrů B. Kavánové je popsána v práci R. Procházky (2009, 164-167; s jeho závěry souhlasí i autor tohoto příspěvku – viz Mazuch 2012a). Podrobnější srovnání konstrukce v jednotlivých úsecích hradby akropole, včetně chronologických otázek je v současnosti připravováno autorem předkládaného příspěvku. Již v této chvíli je však zřejmé, že rozdílné umístění spodní konstrukce vůči vlastní hradbě, resp. čelní zdi, a především odlišná mohutnost této konstrukce v obou částech fortifikace, avšak na druhou stranu přítomnost této konstrukce v obou (vzdálených) úsecích hradby může mít vysvětlení v její funkci. Tato předběžná interpretace bude představena v závěru tohoto článku.

Popis nálezové situace výzkumu hradby u II. kostela R 2012-I, II (č. 91 a 96)

Mimo již v 50. letech částečně prozkoumanou, a tudíž zavezenou část zvolené plochy, se hned po oddrnutí objevila v celém zkoumaném úseku valu jílová vrstva (kontext 1; dále jen k.). V tomto místě, na hraně písčitého, přirozenou cestou vyvýšeného areálu se jíl může vyskytovat pouze intencionálně. Podle barevné i konzistenční podobnosti s níže uloženou navážkou jílu (k. 6, viz dále) se jedná o jíl z destruovaného dřevo-jílového jádra

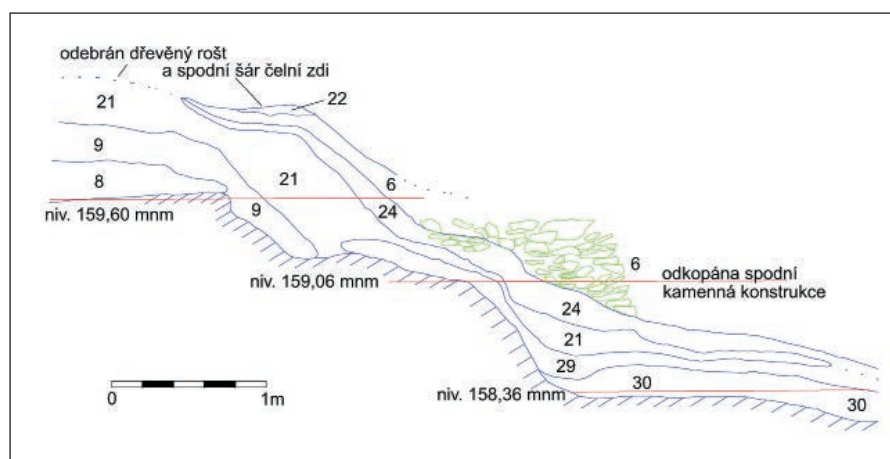
hradby. Částečně z něj vymizely typické konkrce rzi, všudypřítomné v podložním jílu v prostoru celé mikulčické lokality, vyjma písčitých areálů. Stalo se tak nejspíše z důvodu pohybu této zeminy při druhotném narušování svrchních vrstev valu a činností dešťů. Intaktní, níže položené partie vrstvy 6 konkrce rzi dosud obsahují (na přechodu zmiňovaných dvou kontextů je jejich rozlišení velmi obtížné). V tomto svrchním kontextu se nachází druhotně narušená destrukce kamenné čelní zdi a zbytky jílových novověkých pecí, zbudovaných podle detailního pozorování přímo na z velké části již v té době odebrané destrukci (k tomuto problému Mazuch 2012b). Narušení je tak značné, že z vlastní raně středověké čelní zdi fortifikace nezbylo téměř nic. V ploše 91 se zachovaly pouze dvě nejspodnější řady líce hradby (do výšky pouze asi 25 cm, obr. 5, 7, 10), ležící přímo na dřevěném roštu, a v ploše 96 byla kamenná destrukce místně vybrána prakticky úplně až na dřevěný rošt (naštěstí přímo v linii hlavního východního profilu zkoumané plochy je zeď patrná a má obdobný charakter i míru zachování jako na protějším profilu západním). V ploše 91 se nicméně podařilo zachytit způsob založení celé konstrukce hradby.

Hradba mikulčické akropole využívá mírné přirozené převýšení, které zde vzniklo nánosem písku působením řeky, popř. částečně náváním písku (v případě popisovaného výzkumu a v podstatě v celém S úseku akropole jde ovšem téměř výlučně o fluvialní písek a štěrk). Konstrukce je založena na starší sídlištní vrstvě (k. 8) na vrcholu převýšení, ovšem vlastní čelo hradby leží kupodivu nad svahem, který byl před stavbou vyrovnáván pomocí heterogenních navážek. Sama čelní kamenná zeď tak ležela vlastně nad úpatím svahu, což se na první pohled jeví jak

Obr. 5. Detail zbytků čelní kamenné zdi s lícem (v Z profilu sondy 91) a vnitřní strany spodní kamenné konstrukce; mezi oběma kamennými strukturami je patrný stratigrafický sled heterogenních navážek.

Fig. 5. Detail of the destroyed remains of the face wall (W profile of probe 91) and the inner edge of the stone substructure; a stratigraphic sequence of heterogeneous filling material is evident between the two stone structures.

Obr. 6. Dokumentace sledu vrstev mezi základovým roštem a spodní kamennou konstrukcí. Jedná se o zrcadlový profil k řezu na fotografii na obr. 11 (protilehlé strany pomocné sondy o šířce asi 30 cm).

Fig. 6. Documented sequence of layers between the base grate and the stone substructure. It is a mirrored cross-section to the one on Fig. 11 (opposite sides of an auxiliary probe about 30 cm wide).

z praktického stavebního, tak statického hlediska jako velmi nevýhodné (srov. Procházka 2009, 174). V tomto ohledu bude velmi důležité interpretovat důvody, které stavebníka hradby vedly k tomuto záměru (strukturálně chronologicky podmíněno? – např. již existující kostel se hřbitovem, či naopak snaha o vytvoření co největšího prostoru uvnitř opevněné plochy?). Navážky mají, jak bylo uvedeno, různorodý charakter. Přímo nad nejstarší, skutečně přirozeným osídlením vzniklou sídlištní vrstvou 8 se nachází písčité navážky k. 9, v níž se vyskytují zbytky nejnižší úrovně dřevěného roštu (v písku velmi fragmentárně dochované, viz dále), nad ní jílové navážky k. 6, 7, 21 (k. 7 není přítomen na celé ploše a je písčito-jílovitý), velmi podobného charakteru, tedy obtížně při terénním výzkumu v ploše od sebe odlišitelné (většinou spíše dle barevných rozdílů). Tyto vrstvy jsou nepravidelně proloženy humózními vrstvičkami, které jsou na rozdíl od předešlých kontextů s jen ojediněle se vyskytujícími nálezy plně především archeologického a paleozoologického materiálu - střepů, fragmentů malt, kongrecí popela, uhlíků a zvířecích kostí (k. 22, 24, 29 – v detailu viz např. obr. 5, 6, 11). Ostatní nálezy jsou zastoupeny jen ojediněle, na rozdíl od běžných sídlištních situací v Mikulčicích. Tato skutečnost, spolu s výraznou rozmanitostí keramických fragmentů, které nevykazují přílišnou slepitelnost, a heterogenním charakterem těchto vrstviček ukazuje, že

jde patrně o účelové druhotné využití odpadu pro žádané navýšení jádra hradby, při němž byl jinak využíván v převážně míře jíl přivezený z nejbližšího okolí hradiště, kde tvoří na většině prostoru přirozené geologické podloží. Celá stavba hradby od týlu po čelní zeď tedy leží v jižní, ještě vyvýšené části na starší sídlištní vrstvě (k. 8, vznikající ve všech řezech za hranou vyvýšené akropole, tedy na počátku svahu) a dále pak přímo na štěrkopískovém podloží (na svahu). Pod svahem v S části, tedy na vnější straně za čelní kamennou zdí, leží zbytek konstrukce fortifikace („berma“, spodní kamenná konstrukce a řady kúlů s dlouhými trojúhelníkovitě či kosočtverečně hranými hroty - viz dále) stratigraficky nad bahnitou, jílovitou, nepřítliš mocnou vrstvou k. 30, která má charakter říční naplaveniny, jež by mohla svědčit pro bezprostřední blízkost vodního toku (množství odebraných vzorků pro přírodovědné analýzy snad pomůže při přesnější interpretaci této vrstvy). Vrstva 30 pak už leží na štěrkopískovém podloží, tvořeném jednoznačně působením řeky (opět časově neurčitelném, tedy podobně jako v případě svahu akropole obecně „geologického“ stáří).

Při záchranném archeologickém výzkumu představovaného úseku opevnění byl uplatněn v rámci finančních možností interdisciplinární přístup. Ve snaze o postižení ekofakt v stratigrafických jednotkách byly uskutečněny

Obr. 7. Detail líce čelní kamenné zdi (v profilu), nasedající přímo na základový dřevěný rošt (lze rozpoznat křížení předních podélných desek a příčně uloženého roštu).

Fig. 7. Detail of the face wall (from the side), resting directly on the wooden base grate (you can spot the crossing of the planks lining the front with the transverse grate).

Obr. 8. Kolmý snímek povrchu odkryté kamenné destruktce v sondě 91; uprostřed dobře patrný líc čelní zdi, vlevo již částečně odhalená dřeva příčného roštu, vpravo za lícem patří destruktce k spodní kamenné konstrukci.

Fig. 8. Photo of the surface of uncovered stone remains in probe 91; face wall in the middle, partially uncovered grate on the left, stones of the substructure on the right

odběry vzorků pro přírodovědné analýzy (získání spektra makrozbytků, palynologie) a též pro datování C14. To patrně nepřinese zásadní chronologické informace, avšak dendrochronologie je bohužel u všech zachovalých zbytků dřev nepoužitelná pro malý počet přítomných letokruhů, příp. z důvodu přímo velmi špatného dochování zbytků dřev.

Předběžná interpretace charakteru opevnění

Hradba akropole v SZ úseku v bezprostřední blízkosti kostela č. II s přilehlým pohřebištěm byla postavena navezením několika vrstev různé zeminy (z největší části podložního jílu z okolí opevněné plochy – nejbliže se nabízí protější břeh areálu Severního podhradí), písku, ale i s využitím nahromadění patrně druhotného odpadu, který místně tvoří humózní vrstvičky plné archeologického i osteologického materiálu, popela apod. Tyto navážky byly v několika úrovních proloženy příčně (ve vztahu k průběhu hradby) položenými dřevěnými deskami nebo fošnami (poměrně hustě kladené desky tak tvoří roštovou konstrukci, desky mají šířku v průměru kolem 15-20 cm o nepříliš velké tloušťce jen několika centimetrů, otázkou zůstává, nakolik lze z velmi špatně dochovaných zbytků dřev, na mnoha místech navíc zasažených ohněm, rozpoznat původní hodnoty). Ve zkoumaném úseku se dochovaly maximálně ve dvou úrovních, avšak hradba je druhotně značně narušena, tudíž některé úrovně roštů musely být zničeny při vybírání kamenů po zániku hradě či při všudypřítomné a patrně dlouhodobé zemědělské činnosti. V čele hradby byly příčné desky (zachycené

Obr. 9. Detail líce čelní kamenné zdi z vnějšku (od jihu) - nejspodnější základový řádek.

Fig. 9. Detail of the stone face wall from the outside (south) - lowest base.

místy i dvě za sebou) položeny na podélném základu, který tak tvořil přední linii základového roštu, na nějž byla lícována kamenná zeď, jejíž tlak byl na dřevěné křížení rozložen (obr. 3). Nálezová situace ukázala, že čelní zeď byla pokládána přímo na dřevěný rošt (bez jakékoliv mezivrstvy, detail viz obr. 7). V případě základového roštu tedy příčná dřeva procházela pod prvním nejspodnějším řádkem zdi až do čela hradby (pod její líc). V zadní partii bylo podélné dřevo též zachyceno, koresponduje s objevenými kúlovými jámami jakožto stopami po kúlech, držících patrně bednění odstupňované týlní strany hradby, viz dále). Jednotlivé desky nesly různé silné stopy požáru, v některých partiích jsou dřeva zachována i nespálená. V obou případech jsou ovšem zbytky dřev roštu dochovány prakticky v nevyzvednutelném stavu. Dochování dřevěných komponent v jílovitých kontextech je ovšem diametrálně větší než v písčitých vrstvách (podobný jev byl při mikulčických výzkumech vícekrát sledován nejen u organických materiálů, ale i v případě kostí). Písčité navážky (v ploše 91 je to např. vrstva 9), nasedající na starší a ve sledovaném výzkumu zřejmě jedinou skutečnou kulturní vrstvu 8, se nacházejí ve spodních partiích, tudíž dochovanost nejspodnějších dřevěných komponent jádra hradby je velmi fragmentární a značně lokální.

Kameny pro lícování zdi byly zcela jistě vybírány s velkou pečlivostí, jsou větší a mají vždy jednu rovnou plochu, která je využita pro tvorbu líce. Čelní zeď byla v sondě 91 zachycena pouze ve dvou až třech základových řádcích, ovšem i tak je založení líce hradby dobře patrné (viz obr. 8, 9 - pod lícem je odkryta spodní kamenná konstrukce, která nepatří k čelní zdi, srov. hlavní Z profil zkoumané plochy, viz obr. 10). Šířku čelní zdi lze jen obtížně rekonstruovat. Zbytky dochovaných vyskládaných kamenů však dokládají větší šířku zdi, než byla dosud udávána v dokumentaci dřívějších mikulčických výzkumů opevnění (zde až 300 cm; v jiných úsecích

Obr. 10. Celková nálezová situace v prostoru čela hradby na svahu vyvýšené akropole; nad kamennou destrukcí v celém úseku patrný heterogenní závoz staršího výzkumu (výřez ze Z profilu sondy 91).

Fig. 10. The overall finding situation of the face wall on the slope of the acropolis; backfill from the previous excavations visible over the destroyed remains in the whole section (cut from the W profile of probe 91).

hradby jsou v dokumentaci zmínky o šířce od 150 do 270 cm). Je otázka, zda při její bázi nebyly kameny kladeny v mnohem větší šířce než ve vyšších partiích, tudíž zda se nejedná o podobný jev, jaký byl zaznamenán u hradby hradiště Pohanska u Břeclavi. Zde byla v určitých úrovních (v návaznosti na kladení jednotlivých pater roštu?) čelní kamenná zeď opakovaně vázána do hloubky dřevohlinitého jádra hradby jakýmisi v příčném řezu z kamenů vyskládanými kužely či trojúhelníky, směřujícími k týlu hradby, tudíž v konkrétních plošných úrovních má pak hradba rozdílnou šířku (srov. Dresler 2011, 107-108). Fragmentární zachování druhotnými zásahy značně narušené a téměř rozebrané čelní zdi hradby mikulčické akropole ve výzkumu 91 neumožňuje ani rámcový odhad výšky zdi; v případě plochy 96 bylo zachování ještě horší. S ohledem na doklady takto masového vybírání kamene z fortifikace není možné použít ani výpočet na základě objemu destrukce, neboť nelze určit, jaká kubatura kamene byla z původního uložení druhotně odebrána.

Zatím zcela otevřená zůstává otázka podoby jádra hradby za čelní zdi. Vzhledem k objevu kůlových jam obložených kameny, jako dokladů dřevěných sloupů, zahlobených (zakopaných) v celé své délce až po nezhrocený spodní konec do jílových navážek jádra hradby a mezi dřeva roštu, která pokračují dále za tyto kůly, se domnívám, že vlastní jádro hradby za čelní kamennou zdi mělo stupňovitý charakter. V tomto místě byl vytvořen „schoď“, jehož zadní stranu, patrně s dřevěným obložením, držely právě zmiňované svislé sloupy (jejich vzdálenost od líce čelní zdi je asi 5,9 m). S přímkou, která pomyslně spojuje obě kůlové jámy⁵, koresponduje v souběhu s linií hradby podélně uložený spálený trám, nalezený ve vrstvě 9, tedy již v navážce jádra hradby. Trám se nachází těsně před spojnicí těchto kůlů (ve směru k čelní zdi), ovšem je uložen ve větší hloubce, než je základový rošt pod čelní zdi, stejně jako dno obou kůlových jam v týlu hradby. Nelze tedy tvrdit, že podélný trám by mohl být přímo součástí zadního bednění onoho vzpomínaného předpokládaného stupně vnitřní strany jílového jádra fortifikace, avšak jeho existence by mohla s touto konstrukcí nějak souviset. Není ovšem vyloučeno ani vyšší stáří

tohoto dřevěného konstrukčního prvku (pozůstatek starší hradby?). V tom případě ovšem překvapuje zmiňovaná odpovídající poloha trámu vzhledem ke kůlovým jámám, jež by měly držet týlní stranu předpokládaného stupně jádra velkomoravské hradby, stejně jako absence jakýchkoliv dalších stop po starší dřevě hlinité hradbě (totální planýrka?). Přikláním se k názoru, že se jedná o nižší partii dřevěné konstrukce v jádru hradby, která ovšem nedosahuje pod výše založenou čelní zdi, je pouze zpevněním spodních partií navážky jádra hradby a vzhledem k uložení v písčité vrstvě je dochování této konstrukce velmi chabé. Vedle popisovaného podélného trámu byly v této úrovni, též v písčité navážce k. 9, fragmentárně zachyceny i útržky spálených dřev, orientované kolmo k tomuto trámu, tedy příčně vzhledem k průběhu opevnění, a to v celé šířce zkoumané plochy R 2012 (pozůstatky dalšího příčného roštu, uloženého níže než základový rošt, jež je založený bezprostředně pod čelní zdi?).

Důležitým objevem a zvláštním prvkem mikulčické velkomoravské hradby v úseku S části hradby akropole u II. kostela je existence mohutné spodní kamenné konstrukce, která je oddělena od čelní zdi vrstvou jílu, stejného, jaký je použit při výstavbě jádra. V půdorysu leží tato spodní konstrukce částečně pod čelní zdi, není tedy v celé šíři předsunuta před ni jako v případě výzkumů jiných úseků opevnění mikulčické akropole (srov. obr. 10 a 12, 13). Zmiňovaná spodní konstrukce je v přímém stratigrafickém vztahu s čelní zdi, a to *stratigraficky pod* ní, stejně jako pod dochovaným základovým dřevěným roštem. Nad vnitřní stranou spodní konstrukce leží navážka z jílu - k. 6 - o dochované mocnosti kolem 40 cm (původní mocnost činila více než dvojnásobek, tlak čelní zdi spolu s hořením dřev v době destrukce hradby zapříčinil značné ohnutí roštu). Teprve na ní je založena čelní kamenná zeď, jejíž líc v pomyslném průmětu přesahuje vnitřní hranu spodní kamenné konstrukce téměř o metr. Je důležité, že kameny patřící k této spodní konstrukci leží *na* a zároveň *ve* vrstvách, které výše, v prostoru jádra vlastní hradby, tvoří jeho spodní partie (viz obr. 5, 6, 11). To dokazuje, že spodní kamenná konstrukce byla záměrně vkomplementována do hradby při jejím

Obr. 11. Týlní strana spodní kamenné konstrukce - situace těsně po odebrání zbytků čelní zdi v hlavním úhlopříčném profilu mezi plochami 91 a 96. Spodní konstrukce leží ve vrstvách (shora) 21, 22 a přímo na 24, pod ní se dále nachází znovu 21 a 29; kontexty 22, 24 a 29 jsou tmavé odpadové humózní vrstvičky, plně archeologického materiálu.

Fig. 11. Back side of the stone substructure - situation after removing the remains of the face wall in the main diagonal cross-section between areas 91 and 96. The substructure lies in layers (top to bottom) 21, 22 and right on 24, contexts 21 and 29 are under it; 22, 24 and 29 are dark humus layers of waste, full of archaeological material.

postupném budování. Kamení není skládáno s takovou pečlivostí, jaká bývá uplatňována v případě líce čelní zdi, avšak konstrukce je jednoznačně skládána a položena na vrstvy 21, 24 a 29 (ne do nich spadena, báze nejspodnějších kamenů skutečně při detailním pozorování leží na zmíněných vrstvách) a zároveň je částečně prostoupena vrstvami 21, 22 a 24, které jsou výše ve svahu součástí navážek jádra hradby za čelní zdi. Mocnost těchto jednotlivých uloženin, nacházejících se pod základovým roštem a vyrovnávajících sklon přirozeného S svahu akropole, je velmi proměnlivá, stejně jako jejich vzájemná stratigrafická poloha - nálezořová situace tohoto souvrství se mění v pomyslných řezech prakticky na každém půlmetru. To svědčí pro antropogenní a poměrně rychlé navyšování terénu s využitím mnoha zdrojů (včetně druhotného přesunutí odpadu).

Poměrně překvapující je skutečnost, že mezi kameny se hojně vyskytují volně ležící kusy malt, evidentně tedy druhotně použité spolu s kameny. Určení proveniencí malt, tedy jejich eventuálního vztahu k některé z církevních staveb, by bylo velmi důležitým a zajímavým poznatkem v procesu poznání restrukturalizace hradiště a jeho vnitřního vývoje, potažmo by dokazovalo sice logicky předvídatelné, leč obtížně doložitelné zanikání či přebudování zděných staveb na tomto raně středověkém centru již v době, kdy byla stavěna mohutná mikulčická velkomoravská hradba.

Obr. 12. Detail čela spodní kamenné konstrukce s kulovou jámou vpředu (vlevo), náležející jedné z řad trojpalisády; hlavní V profil sondy 96 (kúly předsunuté palisády byly zaraženy přímo před kamennou konstrukci, která se tak o ně opírala). Vpravo nahoře značně ohnuté čelo zdi vlastní hradby.

Fig. 12. Cross-section of the stone substructure with a stake hole in front (left), which belonged to one layer of the three layer palisade; main E profile of probe #96. The upper-left corner contains the deformed base of the face wall.

Součástí celého plánu fortifikace je i v úvodu zmiňovaná až trojnásobná řada kúl, která je umístěna těsně před spodní kamennou konstrukcí. Archeologický výzkum ve všech řezech prokázal, že spodní kamenná konstrukce se opírala či byla přímo zapážena těmito kúlami, které zřejmě vydržely stát velmi dlouho vzhledem k tomu, že spodní konstrukce i po zániku funkce hradby není v čele rozvalena (pouze vyhnuta vpřed, směrem ven z opevnění), jakoby v profilu stále byla o řadu kúlů opřena (viz např. detail V profilu sondy 96 - obr. 12). Kúly byly v terénu zachyceny až ve spodních kontextech 29 a 30, ale plošně je šlo odlišit teprve ve šterkovém podloží, do něhož se otiskly již pouze spodní partie hrotů v délce pouze několika cm (v některých úsecích dokonce nebyly rozpoznány vůbec – posdepoziční procesy, činnost řeky po zániku funkce hradiště, resp. hradby?). Otisky ukazují, že hroty kúlů byly třístranně či čtyřstranně hraněny, tedy měly trojúhelníkový či lichoběžníkový průřez. Vzhledem k tomu, že hroty kúlů jsou hraněny, bylo již při jejich výrobě počítáno se zarážením do šterkopískových vrstev (stejně hranění mají kúly pilířů mikulčických velkomoravských mostů, navazujících na jednotlivé zkoumané brány, srov. nejnověji Hladík, Poláček 2014), kam hroty s kruhovým průřezem prakticky zarazit nelze. Na profilech je vidět, že hroty se velmi rychle rozšiřovaly, tudíž vlastní kúly musely být poměrně mohutné a vzhledem k nevelkým vzdálenostem otisků hrotů od sebe musely být zaráženy téměř jeden vedle druhého. Stejně tak těsně u sebe stály i jednotlivé řady těchto kúlů, tudíž se v podstatě jednalo o jakousi až trojitou palisádu, předsunutou před čelní zeď

Obr. 13. Celkový pohled na ukončený výzkum od SZ. Na svahu vpravo v rostlém terénu patrný stopy po vybrání kůlových jam, nacházejících se pod čelní kamennou zdí hradby i všemi navážkami.

Fig. 13. Overview of the finished excavation from the NW. The slope on the right shows signs of stake hole removal, found under the face wall and all the rampart core layers.

hradby (rozteč středů hrotů krajních řad kůlů činí v tomto úseku pouze asi 50 cm! V některých místech však byla výzkumem rozlišena jen jedna řada kůlů; je otázka, zda jde o odraz reality, či o hranice možností rozlišení těchto hrotů v terénu, neboť jejich rozpoznání bylo skutečně velmi obtížné. Vzhledem k tomu, že kůly musely být z důvodu stability zahloubeny několik desítek cm do země (v případě kůlů náležejících hradbě Pohanska u Břeclavi bylo exaktně prokázáno jejich zahloubení okolo 85 cm od tehdejšího pochůzného horizontu, viz Dresler 2011, 94), je evidentní, že řady kůlů musely být zaraženy do nějaké navážky, (nejspíše jílu, který mohl být stejného původu jako jíl v jádru hradby – k. 6 a 1, viz úvod textu), navršené před ní. Otázkou zůstává, jak silně v tomto, vzhledem k předpokládanému agresivnímu působení říčního toku exponovaném prostoru působily postdepoziciční procesy, tedy jaká je šance na rekonstrukci popisované nálezové situace, resp. verifikaci nastíněné hypotézy.

Tímto se dostávám k předběžné interpretaci funkce předsunuté konstrukce, zahrnující spodní kamennou konstrukci a trojitou palisádu před ní. Domnívám se, že spodní kamenná konstrukce má čistě technický charakter, a to ve všech dosud zjištěných případech v S úseku fortifikace mikulčického hradiště. Jedná se, podle předběžného hodnocení nálezové situace, o zpevnění paty svahu

akropole tak, aby terén neujel při enormním tlaku čelní zdi vlastní hradby, která je založena nad zmiňovaným svahem na navážkách, překrývajících popisovanou spodní kamennou konstrukci (srov. Procházka 2009, 174). Ta byla zepředu opatřena třemi řadami hustě, patrně kolmo zaražených kůlů na způsob trojitě palisády, která ovšem měla vedle protierozní funkce nejspíše taktický obranný charakter, protože kamenná konstrukce v podstatě snižovala převýšení čelní zdi. Spodní kamenná konstrukce pravděpodobně nebyla překryta žádnou zeminou, neboť v jiných úsecích fortifikace bezprostředně na jejím povrchu ležely kosterní pozůstatky nepohřbených jedinců, tudíž tato jakási „berma“ mezi předsunutými kůly a čelní zdí nebyla nijak dále upravena. Vzdálenost od předsunuté troj palisády přes spodní kamennou konstrukci, čelní zeď, jádro hradby až ke kůlům v týlu, které ovšem mohly být pouze týlem zvýšeného stupně dřevěného jádra, ne tedy skutečným nejzazším týlem hradby, činí asi 9 m.

Rozdíl v mohutnosti spodní kamenné konstrukci mezi SZ a SV úsekem hradby akropole (viz výše) může být zapříčiněn i tím, že námi nově zkoumaný SZ úsek se nachází v konkávním zakřivení hradby, resp. předpokládaného toku, kde tlak vody při zvýšeném průtoku či přímo při každoročních povodních musel být větší než v případě rovného či lehce konvexního průběhu fortifikace akropo-

Obr. 14. Stopy křížové orby pod nejstarší sídlištní slovanskou vrstvou na podloží (JZ roh výzkumu).

Fig. 14. Traces of cross-plowing under the oldest Slavic settlement layer of the soil (SW excavation corner).

le v jeho S či SV úseku (zde mohlo jít primárně o zpevnění břehu před erozní činností toku, který byl v úseku SV brány, na rozdíl od zde popisované situace, doložen bezprostředně před čelem předsunuté kamenné konstrukce s kůly, srov. Procházka 2009, 174). Na zachovalost této konstrukce, tudíž i možné zkreslení její původní mohutnosti, může mít vliv i její vzdálenost od hrany koryta řeky, kam v případě bezprostředního sousedství řečiště mohly kameny dlouho po zániku funkce hradby destruovat či být dokonce tokem přímo odnášeny.

Závěrem pokusu o představení podoby fortifikace akropole mikulčického hradiště v jejím SZ úseku je třeba ještě připomenout objevy kúlových jam, zahloubených do písčitého či šterkového podloží, a především překrytých navážkou hradby či spodní kamennou konstrukcí, která leží pod a zároveň i před čelní zdí vlastní hradby. Na svahu pod čelní zdí bylo v celé šířce výzkumu rozpoznáno několik kúlových jam po kúlech s dlouhými hroty snad kulatého průřezu (viz celkové foto po výzkumu sondy 96 – obr. 13), tedy odlišné od kúlů předsunuté trojpalisády (hranění špic kúlů do troj či čtyřhranu nebylo zřejmě nutné, kúly byly zaráženy do měkkého písku, nikoliv do hrubšího šterku pod svahem). Kúlové jámy se projeví pouze v podloží, ne v navážkových vrstvách fortifikace, ani technicky by v jádru hradby neměly žádnou funkci. Lze tedy vyřknout hypotézu o tom, že jde o kúly starší, než je celá hradba. Bohužel se nedochovalo žádné zbytky dřev z těchto kúlů. Proto je tedy nebude možné datovat, byť i jen rámcově pomocí C14. Zmiňované kúlové jámy ve zkoumaném úseku hradby nevykazují žádný řád. Poněkud jinak je tomu ovšem v případě kúlů umístěných přesně na úpatí svahu, přímo pod jižní, tedy vnitřní hranou spodní kamenné konstrukce (viz kúlové jámy např. na profilech obr. 10 a 12). Tyto kúly tvořily řadu, ovšem byly nejspíše poněkud jiné než kúly na svahu. Nemají dlouhé hroty a špice jsou hraněné. Otázka chronologického vztahu ke kúlům na svahu i k vlastní hradbě je zatím otevřená (jeden z kúlů s trojhrannou špicí byl zachován, bude testován metodou C14). Stratigraficky jsou kúly překryty spodní kamennou konstrukcí a detailní pozorování v řezu ukázalo, že do stavby této konstrukce nebyly pojaty. Svědčilo by to o tom, že jsou též chronologicky (v intencích historického významu), nejen stratigraficky (technicky - v řádu dnů, týdnů, měsíců) starší než celkový záměr výstavby hradby se všemi jejími prvky.

Do celkového obrazu prostoru výzkumu je ještě třeba přidat objev unikátně zachovaných stop křížové orby pod jádrem hradby i pod nejstarší sídlištní vrstvou 8 v J části výzkumu, ještě na vyvýšené ploše akropole (k dosavadním objevům orby v Mikulčicích viz Kavánová 1984; Mazuch 2003, 52). Orba byla zachycena fragmentárně ve dvou polohách; v sondě 91 u Z profilu i v sondě 96 u profilu východního (stopy křížové orby ve výzkumu 91 viz obr. 14). Datace této orby je obtížně řešitelná. Vzhledem k tomu, že na přechodu vrstvy 8 (s nálezy slovanské keramiky) a podloží se vyskytují i fragmenty pravěké keramiky, nelze vedle předvelkomoravského stáří vyloučit ani před slovanský původ této orby.

Závěrečné hodnocení a otázky dalšího poznání opevnění mikulčické akropole (podoba, vývoj, datace, návaznost na ostatní sídlištní jednotky)

Charakter navážek, časté změny jednotlivých kontextů a rychle se měnící sled vrstev v navážce jádra hradby, to vše velmi ztěžovalo strategii postupu archeologického výzkumu. Mimo jiné v tomto důsledku dochází k rozdílným podobám dokumentovaných řezů, a to i v případě, že jsou realizovány blízko sebe (rozdílný projev měly např. dva profily dokumentované na protilehlých stěnách pomocné sondy, široké 30 cm!). Lokální vrstvičky odpadu mění mocnost, ve svém průběhu dokonce i barvu a konzistenci, v některých partiích mizí - jsou přerušeny kontexty téměř čistého jílu, aby se vzápětí znovu objevily na jiných místech. To komplikuje i vlastní proces rozlišování kontextů, resp. ztotožňování vrstev. Přechody mezi jednotlivými vrstvami jsou však ve většině případů poměrně ostré, což také ukazuje na to, že se jedná o navážky, vznikající záměrnou cestou rychle po sobě, v podstatě z hlediska historie současně, jen jsou logicky ukládány ve stratigrafickém sledu, který ovšem nenese chronologickou informaci (jde o záležitost technickou, srov. Mazuch 2012a). V případě „standardních“ raně středověkých mikulčických sídlištních souvrství, vznikajících přirozenou cestou v procesu sídlení, jsou přechody mezi jednotlivými kontexty téměř vždy pozvolné s velmi nejasnou a obtížně stanovitelnou hranicí, což je až na výjimky pravý opak popisované situace v jádru hradby.

Zásadní stratigrafické pozorování, ukazující na jednotný stavební záměr a jednofázovost celé fortifikace, představují právě již výše vzpomínané vrstvičky s odpadem, které jsou součástí navážky jádra hradby (vrstvy 22, 24, 29). Nacházejí se stratigraficky přímo v tomto jádru bezprostředně pod základovým dřevěným rostem, na němž byla založena čelní kamenná zeď (popř. níže), přecházejí v rámci navážky a navýšení terénu (kopírujíc klesající terén) pod čelní kamennou zeď. Jsou však zároveň vkomplementovány do spodní kamenné struktury na úpatí svahu, popř. je tato spodní kamenná konstrukce dokonce položena přímo na jedné z těchto vrstviček, která na svahu tvoří součást dřevo-jílového jádra hradby za čelní kamennou zdí (případ vrstvy 24, 29). V žádné z těchto vrstev (včetně jílovité vrstvy 21 s malým množstvím nálezů) nebyly zachyceny výše uvedené kúlové jámy, které se projeví až v podloží na svahu pod čelní kamennou zdí. Tyto jámy, jako stopy po nějakém ohrazení, jsou prokazatelně zmiňovaným souvrstvím překryty, a je tedy zřejmé, že v době stavby jádra hradby již kúly neexistovaly.

Již výše bylo v předkládaném příspěvku poměrně jednoznačně vyřčeno, že fortifikace je velkomoravského stáří. Podle předběžného hodnocení keramiky z kontextů, tvořících vlastní jádro hradby ve výzkumu 91, lze říci, že celkový projev těchto fragmentů je bezesporu velkomoravský (viz obr. 15 až 17 – keramika z kontextů 4, 6, 9, 21, 24, 29). Je ovšem patrné, že keramika náležející kontextu 8, tedy podle naší předběžné interpretace sídlištní vrstvy,

Obr. 15. Výběr keramiky z kontextů 4, 6, 21, 22, 24, 29, plocha 91. 1 - inv. č. 129/1; 2 - 172/2; 3 - 248/1; 4 - 172/1; 5 - 184/1; 6 - 222/1; 7 - 222/5; 8 - 214/1+185/1; 9 - 223/2; 10 - 214/6; 11 - 219/1; 12 - 219/2; 13 - 206/1; 14 - 206/2; 15 - 214/4; 16 - 201/4; 17 - 214/2+201/1.

Fig. 15. Selection of ceramics from contexts 4, 6, 21, 22, 24, 29, area 91. 1 - Inv. No. 129/1; 2 - 172/2; 3 - 248/1; 4 - 172/1; 5 - 184/1; 6 - 222/1; 7 - 222/5; 8 - 214/1+185/1; 9 - 223/2; 10 - 214/6; 11 - 219/1; 12 - 219/2; 13 - 206/1; 14 - 206/2; 15 - 214/4; 16 - 201/4; 17 - 214/2+201/1.

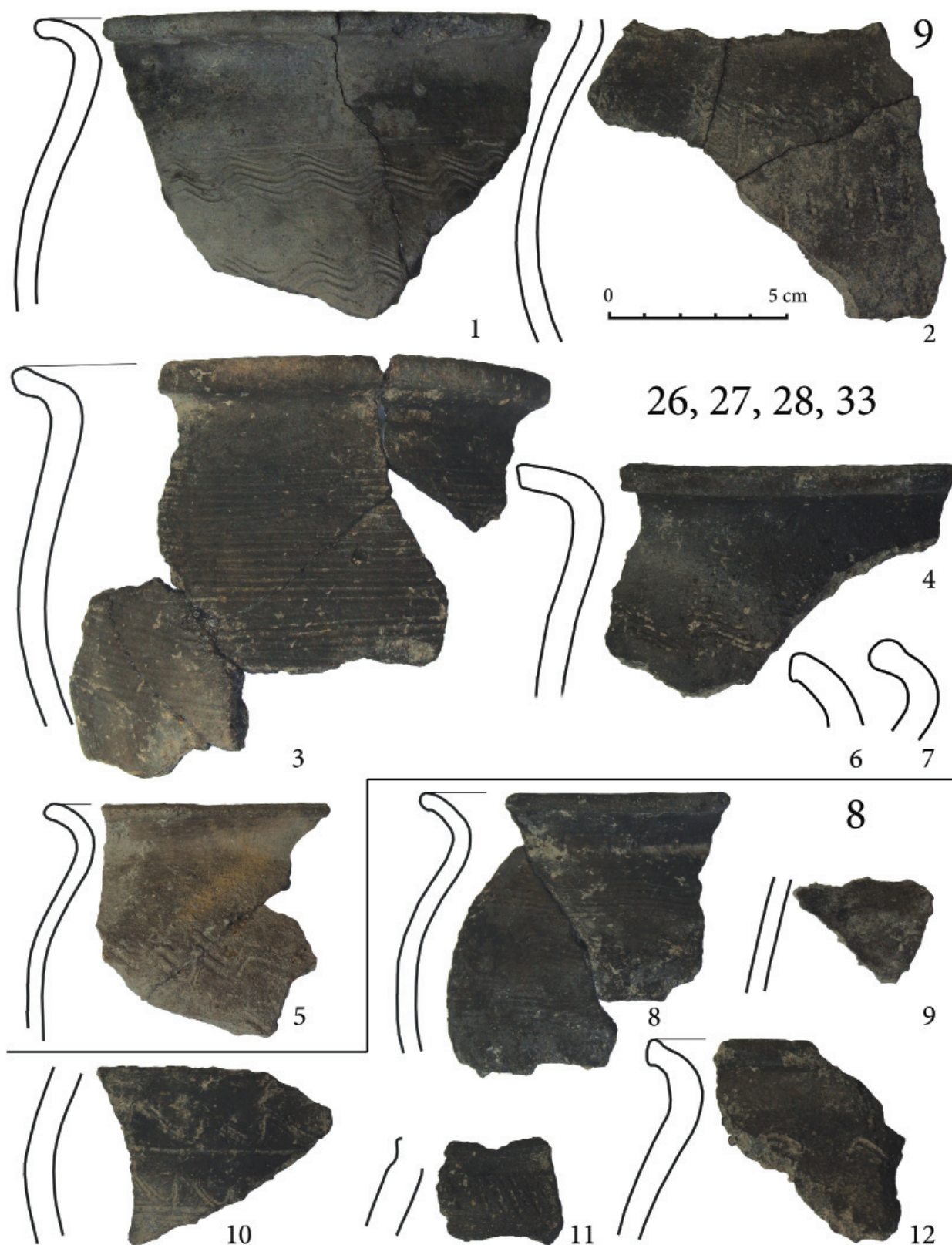
Obr. 16. Výběr keramiky z kontextů 22, 24, 29 (pokračování), plocha 91. 1 – inv. č. 219/6; 2 – 223/1; 3 – 223/8; 4 – 214/21+223/11; 5 – 223/20; 6 – 206/4; 7 – 223/4; 8 – 223/3; 9 – 223/10+238/2.

Fig. 16. Selection of ceramics from contexts 22, 24, 29 (continuation), area 91. 1 - Inv. No. 219/6; 2 – 223/1; 3 – 223/8; 4 – 214/21+223/11; 5 – 223/20; 6 – 206/4; 7 – 223/4; 8 – 223/3; 9 – 223/10+238/2.

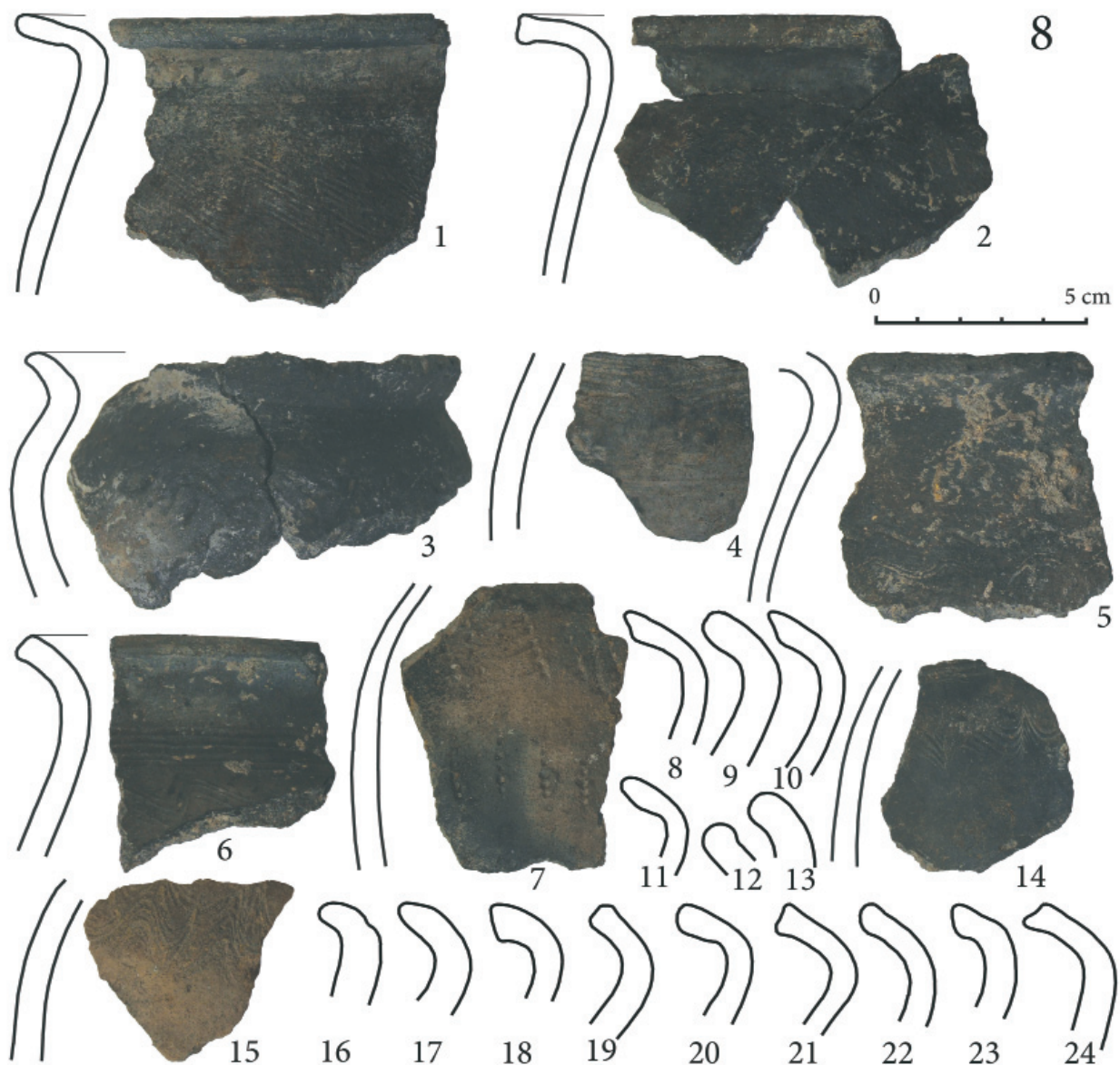
Obr. 17. Výběr keramiky z kontextů 22, 24, 29 (dokončení) a 9, plocha 91. 1 – inv. č. 214/9+ 224/1; 2 – 206/17; 3 – 206/19; 4 – 214/8+206/26; 5 – 206/3; 6 – 214/3; 7 – 227/1+228/6+ 228/7+229/1 (tento střepek z k. 6); 8 – 148/1.

Fig. 17. Selection of ceramics from contexts 22, 24, 29 (final) and 9, area 91. 1 - Inv. No. 214/9+ 224/1; 2 – 206/17; 3 – 206/19; 4 – 214/8+206/26; 5 – 206/3; 6 – 214/3; 7 – 227/1+228/6+ 228/7+229/1 (the last fragment from cont. 6); 8 – 148/1.

Obr. 18. Výběr keramiky z kontextů 26, 27, 28, 33 a 8, plocha 91. 1 – inv. č. 215/1+202/1 (tento střepek z k. 7); 2 – 213/4+213/5; 3 – 213/1+195/1+209/3 (dva poslední střepy z k. 8); 4 – 217/2; 5 – 213/2; 6 – 217/1; 7 – 233/1+232/1; 8 – 231/1; 9 – 211/3; 10 – 191/5; 11 – 194/3; 12 – 191/2.

Fig. 18. Selection of ceramics from contexts 26, 27, 28, 33 and 8, area 91. 1 - Inv. No. 215/1+202/1 (the last fragment from cont. 7); 2 – 213/4+213/5; 3 – 213/1+195/1+209/3 (two last fragments from cont. 8); 4 – 217/2; 5 – 213/2; 6 – 217/1; 7 – 233/1+232/1; 8 – 231/1; 9 – 211/3; 10 – 191/5; 11 – 194/3; 12 – 191/2.

Obr. 19. Výběr keramiky z kontextu 8 (dokončení), plocha 91. 1 – inv. č. 231/7; 2 – 211/1+ 211/2; 3 – 188/1+212/1; 4 – 196/3; 5 – 196/1; 6 – 192/1; 7 – 232/8; 8 – 194/2; 9 – 192/2; 10 – 231/6; 11 – 191/1; 12 – 208/2; 13 – 191/3; 14 – 232/7; 15 – 192/6; 16 – 232/4; 17 – 208/1; 18 – 189/2; 19 – 189/1; 20 – 232/2; 21 – 232/3; 22 – 194/1; 23 – 231/5; 24 – 232/6.

Fig. 19. Selection of ceramics from contexts 8 (final), area 91. 1 - Inv. No. 231/7; 2 – 211/1+ 211/2; 3 – 188/1+212/1; 4 – 196/3; 5 – 196/1; 6 – 192/1; 7 – 232/8; 8 – 194/2; 9 – 192/2; 10 – 231/6; 11 – 191/1; 12 – 208/2; 13 – 191/3; 14 – 232/7; 15 – 192/6; 16 – 232/4; 17 – 208/1; 18 – 189/2; 19 – 189/1; 20 – 232/2; 21 – 232/3; 22 – 194/1; 23 – 231/5; 24 – 232/6.

vzniklé před budováním hradby, nese znaky keramiky „starší“ (obr. 18, 19 – keramika z vrstvy k. 8, 28 a jam 26, 27, 33 opět patrně s výplní 8). Je ovšem přinejmenším neopodstatněné, za současného obecně nedostatečného stavu poznání keramiky 9. stol., hovořit o této keramice paradigmaticky jako o keramice „předvelkomoravské“ (v intencích zamyšlení autora tohoto textu – viz Mazuch 2009). Rozdíly mezi keramikou přelomu 8. a 9. stol., pol. 9. stol. a jeho konce jsou dosud postiženy jen v tendencích, přičemž šance na jejich *obecně* chronologické ukotvení v krátkém časovém úseku 100 let a s pomocí

stávajících datovacích možností se v současné době, právě z těchto důvodů, jeví jako mizivá (obecně Macháček 2001, k poznání keramiky pokročilého velkomoravského období pak Mazuch 2013). Podstatná relativně chronologická informace ovšem, podle mého názoru, vyplývá z přítomnosti jen velmi malého podílu keramiky mikulčického okruhu v kontextech, náležejících navázkám hradby akropole. Tento jev je v nápadném nepoměru k areálům, kde je její podíl markantní až převládající, a které jsou datovány na konec velkomoravského období, tedy na přelom 9. a 10. stol. (k mikulčickému okruhu

Mazuch 2013, k jeho chronologii též Mazuch 2012c). Při logickém předpokladu, že hradba nebyla stavěna na úplném konci vývoje velkomoravského státu, resp. vývoje mikulčického hradiště, tak výše uvedená skutečnost podporuje hypotézu o stáří keramiky mikulčického okruhu a o její chronologické citlivosti vážící se ke konci 9. stol. a k počátku stol. 10.

Závěrem studie o velkomoravském opevnění mikulčické akropole je třeba představit sled otázek, které nový výzkum otevřel a na něž snad bude po jeho vyhodnocení možno jednoznačněji odpovědět. Jednotlivé okruhy budou popsány heslovitě, v odůvodněných případech s příslušným komentářem.

- rekonstrukce podoby hradby, šířky a výšky čelní kamenné zdi, struktury dřevěných roštů, otázka stupňovitěho charakteru dřevo-jílové konstrukce jádra hradby za čelní kamennou zdi, resp. podoba týlu opevnění akropole v jeho SZ úseku (bez nového výzkumu v prostoru mimo zkoumanou plochu II. kostela a přilehlého pohřebiště z let 1955-59 je problém v podstatě neřešitelný)

- otázka míry druhotného narušení S úseku mikulčické fortifikace (rozebrání kamenných struktur včetně zničení vyšších partií dřevěných roštů; jílové pece, datované do 17., popř. 18. stol., zbudované na destrukci hradby, v níž již výše uvedené partie hradby chyběly, ukazují na to, že kameny byly již v této době exploatovány)

- odhad šířky a výšky čelní kamenné zdi a jejího provázání s dřevo-jílovým jádrem

- funkce spodní kamenné konstrukce a předsunuté trojpalisády, otázka jejich podoby (překrytí kamenné konstrukce zeminou; redukce řad kůlů v některých místech či jejich nepravidelnost, anebo omezené možnosti rozpoznání otisků špic v terénu (srov. redukci trojřadu kůlů na jednu v průchodu SV brány, kde není vyloučeno přehlédnutí dalších kůlů v důsledku v té chvíli enormního zaměření pozornosti na odkryv unikátně zachovaného mostu či na vlastní bránu v rámci výzkumu této rozsáhlé plochy)

- chronologie hradby a otázka stáří kůlových jam ve svahu a na jeho úpatí pod oběma kamennými konstrukcemi (čelní zdi hradby a spodní kamennou konstrukcí), otázka stáří nejnižších uložených dřevěných komponent v jádru hradby, zda jde o prvky uložené v navázce jádra hradby níže než základový rošt pod čelní zdi, či zda se nejedná o zbytky starší hradby (podle předběžného hodnocení se zatím přikláním k první variantě)

- datování sídlištní vrstvy 8 pod stratigraficky nejnižšími položenými navázkami, které jsou prokazatelně součástí stavebního záměru navýšení vlastního jádra hradby, datace křížové orby na podloží

- rozdílná kvalita stavby i podoby fortifikace v blízkosti bran a mimo ně, rozdílný charakter v závislosti na křivce hradby (a tomu odpovídající míře erozní činnosti přilehlého ramena řeky)

- chronologicko-prostorové vztahy - bez dalšího terénního výzkumu jen obtížně zodpověditelné, chybí možnost revize týlní strany sledovaného úseku hradby z důvodu prokopanosti tohoto prostoru již v 50. letech (bez adekvátní dokumentace); nemáme informace o podobě týlní strany hradby (stupňovité uspořádání jádra hradby?) ani o návaznosti na prostor za ní; otázka vztahu hradby a okolních sídelních jednotek – stavby kostela, pohřebiště, sídlištních objektů za hradbou (např. niveleta založení hradby vůči úrovni obou stavebních fází II. kostela, vůči pochůzně úrovni v době existence hradby, brány, důvody pro založení hradby nad svahem (resp. ve svahu), nikoliv na nejvyšším bodě svahu, atd.)

- otázka způsobu a doby zániku funkce hradby (všudypřítomné stopy požáru korespondují s hypotézou o násilném zániku mikulčického velkomoravského mocenského centra – viz Mazuch 2012c s lit.)

- otázka prokazatelnosti přítomnosti říčního koryta před hradbou, a to jak archeologicky, tak pomocí přírodovědných metod; i při skutečně mimořádně nízké hladině spodní vody v době realizace výzkumu hradby v roce 2012 nebylo právě z důvodu dosažení hladiny spodní

Obr. 20. Celkový pohled na S část areálu akropole s výzkumem R 2012, od západu. Z vnitřní strany patrně téměř nulové převýšení valu (odraz značných antropogenních postdepozičních procesů).

Fig. 20. Overview of the S part of the acropolis in excavation R 2012, from the W. The inside shows almost no elevation change of the rampart (reflection of significant anthropogenic post-depositional processes).

vody, která znemožňuje jakékoliv další snižování terénu, možno tuto otázku vyřešit. Bez technicky a především finančně náročného kontinuálního odčerpávání spodní vody a plošného snížení její hladiny to nebude možné nikdy. Archeologicky byla při výzkumu doložena přítomnost již čistých šterků, připomínajících zaplavené staré koryto řeky, ovšem právě v úrovni, kde již nastupovala spodní voda. Je otázkou, zda odebrané vzorky mohou přinést za pomoci přírodovědných analýz poznatky potvrzující naši domněnku o přítomnosti tohoto koryta (archeologicky bylo prokázáno v blízkosti popisovaného výzkumu v 70. letech při výzkumu plochy K1972-75, č. 43 mezi SZ branou u II. kostela a Severním podhradím – k tomuto dosud nevyhodnocenému výzkumu obecně viz Poláček, Marek 2005, 222-230; k problému zachycení koryta, resp. běhů a jeho „datování“ viz Mazuch 2012d).

Ani podrobné vyhodnocení záchranného výzkumu fortifikace mikulčické akropole v blízkosti II. kostela (obr. 20) patrně nepřinese odpovědi na všechny výše předstřené otázky. Postdepoziciční procesy, četné druhotné zásahy a částečné poškození zkoumané situace nedokončeným a velmi špatně dokumentovaným výzkumem z 50. let, stejně jako záchranný charakter výzkumu realizovaný pod časovým tlakem, to jsou omezení, která tuto snahu objektivně a silně znesnadňují, ne-li znemožňují. Ovšem výsledky představovaného výzkumu, stejně jako zkušenosti a poznatky učiněné při vlastním terénním odkryvu, mohou být velmi dobře aplikovány při položení otázek, které budou stát na počátku budoucího systematického výzkumu mikulčické fortifikace. Výzkumu ve svobodně a záměrně zvoleném prostoru, který bude mít i s pomocí nedestruktivních metod největší potenciál pro co nejlepší zodpovězení výše uvedených otázek.

Předkládaný příspěvek je součástí řešení projektu GA ČR, reg. č. P405/11/2258.

Poznámky

1 Nepočítáme-li dokumentaci průkopu opevněním předhradí z roku 1998. Jednalo se o neohlášený zásah napříč valem kvůli vedení telefonního kabelu SZ od parkoviště před expozicí Masarykova muzea Hodonín – plocha P 1998, č. 72 (Marek 1998).

2 Veškeré výzkumy sezony 2012 skončily na počátku zimy, předkládaný příspěvek je psán jen asi dva měsíce po skončení terénních prací. Dosud byla provedena pouze konzervace, evidence a inventarizace nálezů, vše se zdrží i z důvodu náročného stěhování celého mikulčického pracoviště včetně rozsáhlých depozitářů do nové moderní budovy, postavené v poloze Trapíkov, asi kilometr od stávající expedice. Tento proces, který bude probíhat v první polovině roku 2013, bude značně časově i kapacitně náročný, takže pozdrží celkové vyhodnocení výzkumu. Od léta 2013 má být navíc realizován další rozsáhlý terénní výzkum, opět vyvolaný stavební činností Masarykova muzea Hodonín, tentokrát v důsledku přestavby hlavní budovy mikulčické expozice, stojící v stratigraficky složitém terénu na opevněném předhradí (kampaň má trvat od července 2013 do jara 2015 nepřetržitě i přes zimní měsíce).

3 V celém příspěvku užívám pro jednotlivé konstrukční prvky hradby terminologii podle P. Dreslera (2011, 94-122).

4 Dokumentované řezy fortifikací u SV brány ve skutečnosti nedovolují exaktní odhad šířky této „zidky“ – domnívám se, že je značně destruovaná a rozvalená po klesajícím běhu tehdejšího říčního koryta. Použitá šířka je převzata od R. Procházky 2009, 164, který si ovšem zmiňovaného problému též povšiml.

5 První z jam, lemovanou svísele uloženými kameny (k. 4A), se podařilo zachytit v hlavním Z profilu zkoumané plochy. Byla zde patrně ponechána neprozkoumaná na soklu v jinak odebraném okolním terénu již při výzkumu z roku 1959 a posléze bez adekvátní dokumentace zavezena. Druhá z jam byla nalezena zcela nově v intaktním terénu sondy 96 na opačné straně zkoumané plochy, tedy u V profilu (k. 4, jde vlastně o dva kůly vedle sebe, viz obr. 4 vpravo dole). Vzhledem k značnému rozestupu mezi těmito jinak charakterem shodnými kůlovými jámami (asi 5,5 m) a též po zjištění, že závoz střední části celé jižní strany zkoumané plochy sondy 91 po výzkumu z roku 1959, tedy v prostoru mezi oběma kůlovými jámami, dosahuje větší hloubky, než v jaké bylo zachyceno jejich dno, je pravděpodobné, že další jáma po kůlu nacházející se na pomyslné přímce mezi kůly 4 a 4A nebyla při výzkumu vůbec rozpoznána, popř. nebyla „pouze“ nijak dokumentována ani ponechána in situ v terénu, jako tomu bylo v případě kůlové jámy k. 4A.

Literatura

- Dresler, P. 2011:** *Opevnění Pohanska u Břeclavi*. Dissertationes archaeologicae Brunenses/Pragensesque; 11. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav archeologie a muzeologie.
- Hladík, Poláček 2014:** Interdisciplinární výzkum riečného koryta a pozostatkov mosta medzi severozápadným podhradím a opevněným predhradím mikulčickej aglomerácie (archeologická analýza). *Přehled výzkumů* 54(2), 9–24.
- Kavánová, B. 1984:** Pozůstatky orby v Mikulčicích? *Archeologické rozhledy* 36, 423–429.
- Kaň oň B. 2003:** Mikulčice – pohřebiště v okolí 12. kostela. In: N. Profantová, B. Kavánová: *Mikulčice – pohřebiště u 6. a 12. kostela*. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 32. Brno: Archeologický ústav AV ČR Brno. 211–414.
- Macháček, J. 2001:** *Studie k velkomoravské keramice. Metody, analýzy a syntézy, modely*. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav archeologie a muzeologie.
- Marek, O. 1998:** *Mikulčice-Valy, předhradí. Záchranný výzkum P 1998*. Rkp. nálezové zprávy. Uloženo: Archiv nálezových zpráv, ARÚ AV ČR, Brno, v. v. i, pracoviště Mikulčice.
- Mazuch, M. 2003:** Předstihový výzkum na tzv. „akropoli“ velkomoravského hradiště Mikulčice-Valy. *Přehled výzkumů* 44, 51–56.
- Mazuch, M. 2005:** *Mikulčice-Valy (okr. Hodonín). Plocha P 2005 (č. 79) v severním podhradí*. Rkp. nálezové zprávy č. j. 128/06. Uloženo: Archiv nálezových zpráv, Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
- Mazuch, M. 2009:** Několik poznámek k chronologii a datování hmotné kultury doby hradištní na Moravě. In: P. Dresler, Z. Měřinský (eds.): *Archeologie doby hradištní*. Brno: Masarykova univerzita, 211–216.
- Mazuch, M. 2012a:** Prostor severovýchodní brány akropole raně středověkého mocenského centra Mikulčice-Valy. *Přehled výzkumů* 53(2), 69–95.
- Mazuch, M. 2012b:** Doklady novověkých aktivit v prostoru zaniklého raně středověkého mocenského centra Mikulčice-Valy. *Jižní Morava* 48, sv. 51, 7–45.
- Mazuch, M. 2012c:** Výzkumy severního podhradí hradiště Mikulčice-Valy: k otázce násilného zániku velkomoravských mocenských center na počátku 10.

- věku. In: J. Doležel, M. Wihoda (eds.): *Mezi raným a vrcholným středověkem: Pavlu Kouřilovi k šedesátým narozeninám přátelé, kolegové, žáci*. Brno: Archeologický ústav AV ČR Brno, 137–160.
- Mazuch, M. 2012d:** K údajné existenci tzv. kruhového pohanského kultovního objektu v podhradí velkomoravského mocenského centra Mikulčice-Valy. *Slavia Antiqua* 53, 15–36.
- Mazuch, M. 2013:** *Velkomoravské keramické okruhy a tzv. mladší velkomoravský horizont v Mikulčicích*. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 45. Brno: Archeologický ústav AV ČR Brno.
- Poláček, L., Marek, O. 2005:** Grundlagen der Topographie des Burgwalls von Mikulčice. Die Grabungsflächen 1954–1992. In: L. Poláček (ed.): *Studien zum Burgwall von Mikulčice*. Bd. 7. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 24. Brno: Archeologický ústav AV ČR Brno, 9–358.
- Procháčka, R. 2009:** *Vývoj opevňovací techniky na Moravě a v českém Slezsku v raném středověku*. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 38. Brno: Archeologický ústav AV ČR Brno.
- Poulik, J. 1957:** Zpráva o výzkumu na velkomoravském hradišti „Valy“ u Mikulčic. *Památky archeologické* 48, 241–388.

Resumé

The R 2012-I and II (area No. 91 and 96) fortification excavations were part of an extensive terrain survey in the 2012 season, which was conducted due to major structural interventions in the original terrain of the fort, associated with the transformation of building exteriors as well as the whole area of the Slavic fortified settlement national cultural monument.

The excavated area of the threatened fortification was deliberately oriented perpendicular to the course of the local rampart. The dimensions of the probe were 15.5 x 6 m. The captured section of the wall overlaps squares F2, F1 and probably F0, which were examined in the 1959 research in the church II. area. Conflicting information in all available sources on the scope of this excavation and only partial exploration of the mentioned squares meant that the new excavation in the same area would be rather complicated. Because of the uncertainties regarding the level at which the excavation was terminated in 1959 (why it stopped there could not be determined), the first explored area was the one that overlaps the unfinished research from 1959 - Area R 2012-I, No. 91 (further referred to as area 91). It took up almost exactly the SW half of the entire excavated rectangular area, divided diagonally (Fig. 2). At the same time, this part was used to verify the situation of the rampart in the area and for finding the best approach to excavating the other still intact section in the area - R 2012-II, No. 96, examined after area 91 was fully excavated and documented. The presented preliminary excavation results are, due to the absence of a full evaluation and processing of the pho-

togrammetric documentation, primarily presented on the example of area 91.

However, the complete area was not fully excavated; it was only excavated up to 13 meters. Furthermore, primarily on account of time constraints and because of the rising ground water, a machine at least dug a probe to the north along the eastern profile up to 17 m (Fig. 2) to at least capture the expected course of an extinct riverbed, which was presumed to surround the raised acropolis in this area. The situation uncovered in this way, despite problems with flooding, indeed pointed to the proximity of a former riverbank belonging to the anticipated riverbed.

The whole research is characterized by a very complex stratigraphic situation with a rapid sequence of contexts and numerous interventions in the Early Modern era and by the archaeological excavation from the 1950s over large parts of the investigated area. This made it very difficult to evaluate the field and also to assign the items found to the appropriate contexts.

Digging through the rampart in the immediate vicinity of church II. revealed a rather different finding situation to the one found in the previous work. All the new documented cross-sections of the destroyed rampart show a similar finding as was documented in the earlier rampart excavation between 1955 and 1959 (for the earlier published conclusions see Poulik 1957, 250-253, for analysis see Procháčka 2009, 167-168), which was, however, interpreted rather differently. Beside the standard structure of the Slavic rampart, including a stone face wall and a soil-wood core (clay wood in the case of Mikulčice) held together by wooden grating in multiple layers, the fortification section near church II. also contained a mass of stone under the face wall at the foot of the slope, which we labeled as a stone substructure. Its outer edge was held vertical by a number of wooden stakes in up to three layers. However, this whole substructure was formerly interpreted as an earlier pre-Great Moravian phase of the fortification (Poulik 1957, 250-253 and 289, fig. 46.1, 2; fig. 47; similarly Kavánová 2003, 216 and on; for a differing opinion see Procháčka). Given the methodology of those excavations, the methods used when removing the surrounding terrain in rough layers, the use of part time laborers, documenting only a few levels (with a considerable thickness of backfill and natural layer systems) and then only showing the cross-section without determining contexts (often without vertical anchoring), it is hard to find any truth to the general conclusions and interpretations that were often stated as absolute fact. The description documented during the 1950s excavation shows among other things that from the start the rampart core was being uncovered as if it was a chambered rampart and that during the excavation, it was conformed to this, as if the interpretation was already fully confirmed.

A similar group of stone as in the case of the first Mikulčice excavation was also found in the new excavations in areas 91 and 96. Because we were applying methods of contextual archeology, allowing us to distinguish stratigraphic contexts with a strict separation of

found items and observed the finding situation in detail (taking into account the found pottery and the presence or absence of the Mikulčice ceramic group - Mazuch 2013), we put forward the hypothesis that the structure was built

as a singular unit (including all the features such as the stone substructure and the wooden stakes) at the height of the Great Moravian period.